

NIEČO O POMAĎARČOVANÍ SLOVANOV V UHORSKU

Anonymný nemecký príspevok: Etwas über die Magyarisirung der Slaven in Ungarn. Vyšiel v periodickom vydaní: Ueberlieferungen zur Geschichte unserer Zeit. — Gesammelt von Heinrich Zschokke, ... Jahrgang 1821. — Aarau, bei Heinrich Remigius Sauerländer. — Sú to strany 552—558 (posledný príspevok v patričnom zväzku).

Slovania a Maďari sú dva hlavné národy, ktoré bývajú na oboch brehoch Dunaja v Uhorsku. Ostatné národy sa len v jednotlivých grupách vinú popri nich a okolo nich. Čo sa týka počtu ľudí je rozdiel medzi obidvoma hlavnými národmi, jednotlive ich berúc, ešte nie presne dokázaný, ba nejaká presnosť v tom pri doterajšom prelínaní jazykov sa stáva takmer nemožnou. Žiaden nepredpojatý etnograf však nepoprie, že slovanský kmeň so svojim množstvom ľudstva, nielen v celej Rakúskej monarchii, ale najmä v karpatskej krajine, je rivalom všetkých ostatných národov. Javí sa nám síce pod rôznymi menami a s rozdielnymi nárečiami, približne tak, ako sa nám pod menom Švábov, Sasov, Tirolcov, Švajčiarov atď. javí jeden nemecký národ. V Uhorsku však je skutočný Praslovan pod Karpátmi a pri nich, ktorý si ešte podržal staré meno Slováka, najpočetnejší medzi ostatnými jemu národne príbuznými. Či si toto postavenie bude môcť uchovať i voči Maďarom, nie je isté, keďže iba v severných župách existuje zväčša čistý, v ostatných žije viac alebo menej pomiešaný s inými národmi. Bolo by však protihistorické, ak by niekto myslel, že sa títo Slovania až v nových časoch rozliali po dolných krajoch Uhorska. Lebo ako by sme si ináč vysvetlili množstvo prastarých slovanských miestnych mien, ktoré možno nájsť vo všetkých župách a pre ktoré sama maďarská reč nemá nijaké *vlastné* meno, napr. Miškovec, Debrecín, Kaloča, Patak (potok), Moháč, Nesmil, Tokaj, Vyšehrad atď. Mnohé z týchto čistoslovan-ských miestnych mien nie sú dosiaľ pomaďarčené a oprávňujú domýšľať sa, že sú to ešte ostrovy niekdajšieho čistoslovan-ského kontinentu, ktoré nevedeli odplaviť vlny prichádzajúcich národov a rečí.

Pravda, mnohé sú už odplavené a my sa môžeme spytovať s *Goetheho* majstrom: kto by chcel spočítať všetku tú slovanskú krv, ktorá sa od

desiatich storočí preliala do maďarských žíl a splodila toľkých nepravých Maďarov, ktorých Atila raz nebude môcť uznať za svojich synov. Predsa je však pravda, že Slovan napriek všetkému tomu má veľmi tuhý a hlboko zakorenený národný život, keďže aj pri všetkej svojej veľkej rozptýlenosti v Uhorsku, základy svojho pôvodného charakteru, svoje mravy, obyčaje, dokonca i reč, a to aj medzi takzvanými tvrdými Maďarmi hľadí si tak čisto a verne zachovať ako pod Karpatmi, kde žije nepomiešaný a zároveň vo veľkom počte. Ba aj pri už pomadžarčených Slovanoch sa dedí nielen jeho vnútorná osobitosť, ale dokonca jeho postava, črty tváre, rečový orgán tak pozoruhodne z generácie na generáciu, že netreba byť na to nijakým Lavaterom, aby človek mohol povedať: ty si Slovan, alebo: ty si miešanec, napriek tvojmu zmenenému menu. Treba aj Slovanovi podľa spravodlivosti priznať, že zostáva verný svojmu národu, takže ho len alebo silný politický záujem, alebo ohromný nátlak na to privedie, aby zaprel svoju národnosť. — To prvé sa vykonáva obvykle len u vyšších stavov, a bývajú na to v slovansko-uhorských župách často tragikomické príklady. Ľudia slovanského pôvodu, ktorí, kým boli mladíci a mali nejaké výhľady, nechceli o ničom inom počuť a hovoriť ako o pomadžarčení všetkých Slovanov. Keď však boli o niečo starší, vyhasol ten oheň: spievali a modlili sa najradšej vo svojej materinskej reči a nenavštevovali nijaký iný kostol ako slovanský. Dokonca vo svojom testamente si dali ako podmienku pohreb v materinskej reči, keďže ich už pred smrťou nič nemohlo prinútiť, aby museli predstierať iný pôvod a inú reč. V Uhorsku možno nájsť celé rodiny, ktoré už prekonalí riadne sťahovanie duší medzi všetkými tu bývajúcimi národmi, ktorých prastarý otec bol možno Slovan, starý otec Maďar, otec Nemeč, syn je zase Slovan, podľa toho, ako sa jeden alebo druhý nechal ovládať, prekrúcať a premieňať tu rozmarom, tam zas rodinnými cieľmi alebo nejakou inou okolnosťou. K tomu ešte má Slovan takzvanú vrodenu vlastnosť, že si vie tak ľahko prisvojiť všetko cudzie, no jednako si podrží svoj prstonárodný naturel. Ak sa zdá byť premeneným, tak je to len kolorit a šatstvo, a i to nie hádam úmyselne alebo z neúprimnosti, ale aj bez jeho vedomia z vyšších etnologických dôvodov. — To druhé, totiž násilie a donútenie, údery palicou a peňažná pokuta, začalo sa najmä od niekoľkých desaťročí používať pri nižšej triede ľudu. Keby nie humanita, teda aspoň úcta a láska, ktorú získala skutočná maďarská národnosť aj u iných národov, bola by mala každému úprimnému stúpecovi Maďarov uložiť za povinnosť o tom nemlčať. Samo sebou sa rozumie, že aj toto zlo nepadá na farchu celého národa, ale iba jednotlivých ultranacionálnych horlivcov, a teda jedine o nich tu môžeme hovoriť.

Ktorý opravdivý, statočný Maďar by sa nezačervenal pri takých prí-

kladoch, o akých sa dalo svojho času čítať v znamenitej Štatistike pána profesora *Schwartnera*? (Diel prvý, str. 124.) Ludomilovia mu za túto nezaujatú správu vzdali vďaka slzami a srdečne ľutovali onoho poblúdi-
lého vlastenca, rečovú metódu ktorého tam uvádza.¹ Nie však iba v knihách, ale žiaľ aj v živote možno nájsť ešte i dnes podobné smutné maďarizačné metódy a čo je pritom najbolestnejšie, že človek o nich v niektorých spoločnostiach počuje rozprávať len v žartovnom a smejúcom sa tóne anekdot. Človek naozaj často príde do pokušenia veriť, že sa tu za väčšiu zásluhu pokladá byť Maďarom ako človekom. Správy, ktoré najmä z okolia za Tisou, zo Sabolčskej, Satmárskej, Biharskej a Békešskej stolice občas musíme počúvať, sú zdrvujúce a naplňajú každého vzdelanejšieho Maďara žalosťou a oprávneným hnevom. Dvorskí sudcovia, šafári, kľučári, dedinskí notári, hajdúsi hospodária tu tak nečisto s ľuďmi, že sa neslýchaný zločin Slovanom byť a chcieť ním zostať práve tak prísne a verejne na námestí tresce dvanástimi až štyriadvadsiatimi údermi palicou ako zločin krádeže alebo cudzoložstva. Istý naivný cudzinec sa nedávno spytoval, keď počul o podobnom vtĺkaní reči palicou, že či hádam majú Maďari svoj rečový orgán na inom mieste ako ostatní ľudia? — Nech je ako chce, povedal zas iný, podobná výučba reči je, najšetrnejšie povedané, *neľudská*. Tu je totiž nielen sám Slovan, ale sám pojem ľudskosti a s ním my všetci sme vypalicovaní a týraní. A naozaj, kto by necítil, že sú tu obidvaja zneuctení, tak palicujúci, ako aj vypalicovaný. Je len otázka, kto z nich dvoch viac trpí, či ten v skutočnosti alebo onen v myslí.

Práve tak málo môže a chce to schvaľovať kresťan, že sa chce náboženstvo zmeniť nie na modlitbu srdca, ale rtov a kostol nie na školu mravov, ale reči. Náboženstvo je príliš sväté a nebeské, než aby malo byť znížené za akýkoľvek zemský prostriedok. V náboženstve sme my všetci jeden národ, sme kresťania. Tu máme všetci tých istých predkov, najmä Krista a jeho apoštolov, ktorí hlásali evanjelium všetkým ľuďom. Kresťanstvo je náboženstvom ľudí a nie jedného národa, lásky a nie nenávisťi; ono prikazuje vyhladiť len hriechy a farchy, ale nie reči. A predsa sa v tom milom Uhorsku vkradla táto neplecha dokonca do svätýne náboženstva. Komu nie sú známe cirkevné zbory, v ktorých sa toto jablko sváru stalo kameňom úrazu pre tak mnoho nábožných myslí! Na brehoch Tisy vzdychá mnohý kazateľ slovensko-maďarského zboru, že prvé, čo žiadali od neho pri jeho nastúpení do úradu, bolo, aby nikdy slovansky nekázal! — V Zemplínskej stolici sú vraj celé kresťanské dediny, v ktorých čiročistým Slovákom kážu len po uhorsky, už či rozumejú alebo nie. V niektorých slovansko-maďarských zborech redukovali slovanské bohoslužby na každú štvrtú nedeľu, v ktorých kostol, podľa priznania miestneho kazateľa inak nabitý, býva odpoly prázdny. Šetrnosť tu zaka-

zuje láske k pravde ďalej v tom pokračovať. Pripomíname tu už len večný zákon pre všetkých ľudí a všetky národy: Čo nechcete aby vám iní robili, nerobte to vy im. — Úmyselne prejdeme ponad jednotlivé, jemnejšie city urážajúce výstupy a obmedzíme sa najmä na spomenutie viac alebo menej všeobecných vecí, aby niekto nemal hádam podozrenie, že sa tu rozprávajú len také veci, o ktorých sa chce rozprávať. Nemeckí spisovatelia síce tiež radi zvyška rozprávajú o Slovanoch a zriedka sa niektorý z nich dostane k slušnosti jedného *Herdera* alebo *Schlötzera*. Maďari však idú omnoho ďalej, oni hovoria o Slovanoch *záhubným* tónom a pánu profesovi *Palkovičovi* chceli tú smelosť, že svoj slovenský časopis pomenoval *Národní noviny*, označiť ako určitý druh velezrady.² V istom maďarskom časopise spustil ktosi prednedávnom preto krik, pravda, až potom, keď už ten časopis dlhší čas prestal vychádzať. Nedokázal tým však nič iné, iba svoju dvojnásobnú nevedomosť, lebo slovo „*národní*“ neznamená len národný, ale môže znamenať aj „*ľudový*“ časopis. V akom zmysle ho bral pán *Palkovič*, je celkom jedno, lebo mal právo na oboje. Ďalej zdajú sa byť horlivcom pojmy „*národ*“ a „*štát*“ jedno a to isté, a ono sú to celkom rozdielne veci. Slovania v Uhorsku sú národom, ale netvorí štát, môžu teda mať pred Bohom i svetom národné, ale nie štátne noviny. No a akou malichernosťou je strach z takýchto maličkosť!

Nápadné je, prečo je Maďar taký zarytý práve proti Slovanovi, takému pokojnému susedovi, ktorý mu iste nikdy nič zlého neurobil, ba pracovitá ruka ktorého mu tak často vhod prichádza, ktorý ho tak často zaopatruje svojím karpatským drevom, oblieka do svojho ľanového plátna, ošetruje jeho záhrady atď. Prečo je taký zaujatý voči reči, ktorej má tak mnoho čo ďakovať za obohatenie a vzdelanie maďarskej reči! Maďar, ktorý sa osadí medzi Slovanmi, iste nemá príčiny sťažovať sa, že mu oni natískajú svoju reč, že sa mu vyhrážajú alebo ho na akýkoľvek spôsob inzultujú. Ako mnoho Maďarov z *Debrecína*, *Kečkemétu* atď. býva po slovenských župách a žiadnemu Slovanovi nepríde na myseľ, aby premenili svoju reč. Najstarší Maďari skutočne aj mali toľko ľudomilnosti, že týchto autochtonov karpatskej zeme s ich rečou nechali na pokoji. Tým podivnejšie sú teda tieto zjavy v našich časoch medzi ich pravnučkami. Keďže je Slovan pracovitý, pokojný, napomáhajúci všeobecné blaho, kto môže mať čo proti nemu alebo mu upierať vlastenectvo, ktoré predsa musí spočívať nie v slovách, ale v činoch? Keď je verný svojmu kráľovi, poslúcha svoju vrchnosť, je pobožným ctiteľom Boha, ktože má potom právo byť proti nemu svojvoľným, ba až zúrivým, alebo mu nechať pocítiť čo len jedno nezaslúžené pokorenie? Dobrý Boh mu predsa tak isto postavil hlavu na plecía ako ktorémukoľvek dvojnohému rozumnému tvorovi pod slnkom. — Viac než štyridsaťtisíc slovanských poddaných³ chráni a podporuje lesk

rakúskeho trónu. Bola by nespravodlivosť, keby iný národ, ktorý tvorí sotva štvrtinu tamtoho, osoboval si prvé rečové alebo národné miesto a opovážil sa zle nakladať s jeho bratmi. Milí priatelia, nechajte predsa každý národ kráčať po vlastnej jeho ceste! V prírode je najväčšia rozmanitosť a rozdielnosť tvorov a hlasov, a predsa žiaden vták nepovie tomu druhému: musíš tak spievať ako ja! Žiaden kvet neprehovori k druhému: musíš tak voňať ako ja! Hospodin náš Boh trpí všetky národy a reči, prečo ich netrpí človek? *Herder* hovorí vo svojich Listoch na podporu humanity: „Či má niektorý národ niečo milšieho, ako reč svojich otcov? V nej býva celé bohatstvo jeho myšlienok, tradícií, dejín, náboženstva a životných zásad, celé jeho srdce a duša. Takémuto národu odnímať alebo znižovať jeho reč znamená odoberať mu jeho jediný nesmrteľný majetok, prechádzajúci z rodičov na deti. Kto mi potláča moju reč, chce ma olúpiť aj o môj rozum a spôsob života, o česť a práva môjho národa. — Najlepšiu kultúru niektorého národa nemožno vynútiť cudzou rečou; najlepšie, a musím povedať, jedine ona sa rozvíja na vlastnej pôde národnej v jeho zdedenom nárečí.“

Každému národu by malo záležať viacej na kvalite ako na množstve jeho synov. Preto zachovajte radšej čistou a pravou svoju maďarskú krv, a tak zostanete celej Európe pekným pomníkom, keď aj nie veľkého, ale originálneho národa. Ak ho však pomiešate, vy nič pritom nezískate, ale veľmi mnoho stratíte, totiž *samých seba*. No a zo dvoch proti sebe postavených, heterogénnych (áziatskej a európskej) národností urobíte tretiu novú, ktorá nebude ani maďarská ani slovanská, a ktorá nebude môcť poslúžiť uvoľneniu národného života ako v časoch sťahovania národov v stredoveku. No a keby hádam vaša národnosť fixne a stroho aj postačovala, aby v násilnom amalgamovaní slovanskú si podmanila a jej elementy súčasne mohla zničiť, jednako to len zostane obojetné a neisté víťazstvo. To prvé preto, lebo chcieť byť veľkým na účet nejakého iného národa v našich časoch žiaden rozumný človek nebude pokladať za veľkosť, najmä keď sa druhej strane dokonca všetky zbrane odnímú a ona sa privedie do takého položenía, kde sa jej bez ostýchania môže povedať: počuj, tebe je vôbec nie dovolené brániť sa! To posledné preto, lebo aj po dobytí víťazstve v Uhorsku slovanské vlny jednako budú zo všetkých strán a hraníc omývať maďarskú národnosť, a jej, keďže sa následkom pomiešania stane rozvíklanejšou, aj viac budú môcť škodiť. Odpor spôsobujú v čistoslovanskom uchu už aj maďarskoslovanské mená s priveseným ypsilonovým chvostikom: Škoday, Vranay, Sykoray, Svoboday a iné. Nejakaj pomadžarčenej duši zneje to ešte horšie, lebo sa hneď musí myslieť na to: tento chlap bol včera Slovanom, dnes je z neho Maďar, zajtra bude Turkom a kto vie čím všetkým, lebo kto urobil raz jeden krok, môže tak

isto urobíť druhý aj tretí. Kto zanechal svoj vlastný národ a vlastnú reč, ktorú mu dal sám Boh na cestu života, ten ľahšie môže opustiť nejakú cudziu, ktorú mu len ľudia dali, bude patriť všetkým a nikomu. Opravdivý Maďar by mal mať dosť hrdosti, aby sa hanbil za takýchto prebehlíkov a odpadkových Maďarov. Mysliaci človek často nevie, či sa má hnevať alebo smiať, najmä keď navštevuje školské skúšky v Uhorsku a keď počuje učiteľa sa spytovať: Ty Slovák, ty Blahoslav, ty Dobrovský atď., povedz mi, kto boli naši predkovia? Odpoveď: Atila, Gyula, Taksony, Mundzuk — tak tlácha malý rýdži Slovan! Znamená to naozaj urobiť z chovanca klamára a z histórie klamárku.

Ale ak chcete jednako tam rozširovať svoju reč a národnosť, robte to v mene božom, len na nejaký iný, totiž *ľudský* spôsob. Je to isteže krásne, že vy tak radi máte svoju materinskú reč, táto láska nesmie sa však stať matkou nenávisti a nespravodlivosti voči iným, táto národná horlivosť nesmie sa stať národnou zbesilosťou. Tu je veľmi jednoduchá rada: dajte do pohybu nie päste a korbáče, ale perá a hlavy, píšete klasické knihy a diela, tak nemusíte iných k sebe za vlasy priťahovať, ale ich budete neodolateľne vábiť. Bolo by to smiešne, keby prvým cieľom a najväčšou odmenou za pomadžarčenie boli iba fúzy, juháska bunda,⁴ ostrohy, slanina atď. Ak Slovan má urobiť tento dôležitý krok, musíte mu dať za opustenie jeho národnosti podstatnú náhradu, vnútorné odškodnenie. Povedzte len, prečo sa Slovan tak rád a tak ľahko učí nemecky? Olejkári, šafraníci, plátenníci — všetci bežne hovoria po nemecky a naučia sa túto reč už na svojej ceste po svete. Príčinou toho sú iste pohostinné ústa, z ktorých tú reč počujú, a obohatenie ich ducha novými ideami a pojмами, ktoré nachádzajú v tejto reči. Celkom inak je to s maďarčinou. Ako je známe, slovanská reč je na slová a myšlienky omnoho bohatšia ako maďarská. Keď Slovana zavedú do sveta tejto reči, jeho pohľad sa nerozšíri, ale stane sa užším, cíti sa presadeným z hory do horičky, v ktorej ešte nadto vidí svoje vlastné kvety a stromy sčasti in natura, a sčasti pristrihnuté a zmrzačené. Alebo pre mnohé jemu už známe pojmy nenachádza tu žiaden výraz. Alebo nájde tam mnohé cudzie slová in cruda,⁵ ktoré nie sú v povahe maďarskej reči a za ktoré on má domáce slová, pri ktorých nielen myslí niečo, ale aj cíti, keďže vykvitli z duše jeho reči. — Všetko to zapríčiní v jeho mysli celkom zvláštny stav a určitý logický boj medzi chudobou a bohatstvom.

Pozorovanie alebo skôr žaloba je vo všeobecnosti to, že kam raz príde Slovan, tam v krátkom čase všetko poslovančí. Aj to sa vie, že Slovan nepoužíva na to ani donútenie, ani zvädzanie, a už vôbec nie žiaden úmyselný prostriedok. Ak sa to stáva, naozaj sa stáva z jeho strany nevedomele a bez nejakého úmyslu. Odkiaľ je to teda, že on robí podobné pod-

manenia bez zbraní a útoku? Aby vysvetlili tento fenomén, obvykle sa utiekajú k istej fyzickej hypotéze, totiž k akejsi všetko okolo seba požierajúcej rozplemeňovacej sile Slovanov. V tejto domnienke môže byť mnoho pravdy, ak ju na Slovana prirodzene použijeme a ak vezmeme do povahy jeho krv, prečistenú blízkosťou karpatského povetria a v dôsledku jeho pracovitosti privádzanú do stáleho čerstvého pohybu, na jeho veľkú lásku k domácim schôdzkam, na prísne zásady, ktoré má najmä slovanský ľud o mravnej čistote a manželskej vernosti. Všetky tieto príčiny však ešte určite netvoria oný div. Nebude zbytočné pozorovateľa ľudového života upozorniť na niektoré iné, často asi málo povšimnuté okolnosti. Sú to: 1. ľahký, jemný, ohybný, živý a veselý *naturel* Slovanov a jemu takrečeno vrodená *láska k spevu*. Spevom zaznievajú všetky záhrady, lúky, role a háje v jeho okolí a sú ním oživené, čím on, ako kedysi Orfeus, všetko okolo seba očarúva. Len sa nesmejte, vy tiežbásnici a veršotepci! Prirodzene, on nespieva žiadne opery, ale ľudové piesne, ktoré často značne prevyšujú opery krásou a prirodzenosťou, silou a životným teplom. U iných národov musia učenci spievať ľudu, u Slovákov je to obrátene. Kam prídu jedny slovanské ústa, tam čoskoro premenia celé okolie na Odeum,⁶ najmä v lete. Vo vrchovatých krajoch Uhorska, áno aj na samotách okolo Orošházy istý cestujúci topograf mal túto skúsenosť: pri poľných prácach Slovan veselo spieva, Maďar je však taký nemý a tichý, ako čo by chcel rátať pokosené klasy obilia. Nuž a veselosť silnejšie priťahuje ľudí k ľuďom ako vážnosť alebo smútok. 2. *Čistovokálna* povaha jeho reči môže byť na to druhou hlavnou príčinou. Jeho reč totiž vôbec nepozná, tak isto ako talianska, žiadne miešané, z viacerých rečí zložené hlásky (ako napr. é, ö, ó, ü, ű). Svoje zdanlivé diftongy vyslovuje sukcesívne, alebo skôr nemá v svojej reči žiadne, a to ju robí uchu čistou a zrozumiteľnou, ústam ľahkou, prirodzenou a spevavou. Maďarská reč je síce dostatočne zvučná, ale sa zdá, ako čo by príroda na výslovnosť jej é, ő, ű potrebovala dvojitú námahu, a to nebýva pri jednoduchých, čistých vokáloch. Pravdaže, mnoho tu robí výchova, cvičenie a obyčaj, ale príroda ešte viac. Kým Maďar zhromažďuje rečové nástroje na vyslovenie svojich slov, ako je napríklad öröm, szűkölködő⁷ atď., kým jazyk umiestňuje na pravé miesto — zatiaľ hopkujúca, čistovokálna Slovanka už vyspievala pesničku. Výčitka, že jeho reč má tvrdé r a l, je len zdanlivá, lebo tých slov má jeho reč len málo a patria zväčša k hláskam prírodu napodobňujúcim a ju maľujúcim, napr. hřměti, trn. Áno, slovanský jazyk ich vysloví na taký osobitý, jemný spôsob, že sa v jeho ústach skoro už na vokály rozpustia.

Editorské poznámky

¹ Kaločského arcibiskupa Patachicha, o ktorom sa hovorí v ďalších tu publikovaných obranách.

² Prípád podrobnejšie rozoberá Ján Čaplovič vo svojej obrane *Slovanstvo a pseudo-maďarstvo*.

³ Hraničiarov vo vtedajšej Vojenskej hranici. Boli to Chorváti-katolíci a pravoslávni Srbi. (Píše o nich aj Knezić na konci Čaplovičovej obrany.)

⁴ Ovčiarsky kožuch (maď.).

⁵ V neupravenom stave (lat.).

⁶ Budova na divadelné alebo hudobné predstavenia (z gréc.).

⁷ Radosť, ten kto biedi (má nedostatok; maď.).